

Η εξέλιξη της Ηθικής

Ορθοδοξία / Ηθική

Νίκη Νικολάου, Θεολόγος

Η μελέτη της κας Νίκης Νικολάου για τη σχέση της θεολογικής ανθρωπολογίας με τη Βιοηθική (προηγούμενη δημοσίευση: www.remptousia.gr/?p=88696), συνεχίζεται με την εξέταση της έννοιας της ηθικής από θεολογική αφετηρία.

1.2. Η Ηθική

Προκειμένου να εξηγήσουμε τι σημαίνει ο όρος ηθική, πρέπει να ανατρέξουμε στην ετυμολογία του όρου. Η λέξη ηθική, προέρχεται από τη λέξη έθος, που όπως αναφέραμε στην ενότητα που προηγήθηκε, σημαίνει το συνηθισμένο τόπο κατοικίας, τη συνήθεια, το έθιμο, το χαρακτήρα. Επομένως, παρατηρείται ότι ο όρος ηθική αναφέρεται στο χώρο όπου υπάρχει ο άνθρωπος και έπειτα στη σχέση του ανθρώπου με τους συνανθρώπους του, με τον Θεό και με τον εσωτερικό του χαρακτήρα. Ποιός είναι, όμως, ο επιστημονικός ορισμός της ηθικής; Είναι ο κλάδος της φιλοσοφίας, ο οποίος ασχολείται με τη μελέτη των ανθρώπινων πράξεων και προσπαθεί να δώσει απάντηση στον ηθικό προβληματισμό.

Συγκεκριμένα, μελετά το ανθρώπινο ήθος και αναζητά αρχές και κανόνες ζωής, που προέρχονται από τον άνθρωπο. Δεν συνδέει τον προβληματισμό της με το είναι, αλλά με το πρέπει. Είναι δηλαδή η επιστήμη του δέοντος. Επομένως, ως επιστήμη που μελετά τη ζωή του ανθρώπου και το νόημα της ύπαρξής του, συνδέεται στενά με άλλες επιστήμες, όπως είναι η ιατρική, η βιολογία, η ψυχολογία, η οικολογία, το δίκαιο κ.ά.. Αυτές οι επιστήμες, «βοηθούν την ηθική να προσεγγίσει καλύτερα την ανθρώπινη πραγματικότητα»[200]. Παράλληλα, η ηθική «επικεντρώνεται στην έρευνα περί της ουσίας του αγαθού και του κακού, ζητεί δηλαδή να καθορίσει σε τι συνίσταται η ουσία των «καλών» πράξεων, τις οποίες και οφείλουμε να πράττουμε»[201]. Για να εμπεδωθεί καλύτερα την έννοια της ηθικής, θα γίνει αναφορά στη γενεαλογία της.

Η επιστήμη της ηθικής έχει πολύ βαθιές ρίζες. Ανάγεται στην παλιά ινδική, κινεζική και προπάντων στην αρχαιοελληνική φιλοσοφία. Είναι γεγονός ότι η

κλασική ελληνική αρχαιότητα έχει τεράστια σημασία για την ιστορία της ανθρωπότητας. Ο σταδιακός τρόπος ανάπτυξης της σκέψης των Ελλήνων, ο οποίος παρουσιάζεται μέσα από την ποίηση και τη φιλοσοφία κατά την προσπάθειά τους να καταλάβουν ποιοι είναι, αποτέλεσε μια επανάσταση[202]. Οι Έλληνες ανακάλυψαν τον ανθρώπινο νου[203]. Επομένως, η ηθική δεν μπορούσε παρά να αποτελεί μέρος της κλασικής ελληνικής αρχαιότητας. Η ηθική, λοιπόν, άρχισε να γίνεται αντικείμενο φιλοσοφικού στοχασμού κατά την εποχή του Σωκράτη.

Εκείνη τη χρονική περίοδο, ο φιλοσοφικός λόγος προσπαθούσε να δώσει ερμηνεία στη φύση. Ανάμεσα στα καίρια θέματα, τα οποία απασχολούσαν τους έλληνες φιλόσοφους ήταν η αρετή, το αγαθό, το δίκαιο και η ευδαιμονία. Ο Σωκράτης, όμως, έστρεψε το φιλοσοφικό στοχασμό της εποχής του στα ζητήματα που αφορούσαν στον άνθρωπο και στην κοινωνία και ήταν ο πρώτος φιλόσοφος που το έκανε αυτό. *«Ασχολήθηκε συστηματικά με την ηθική, προσπαθώντας να εντοπίσει με ποιους τρόπους πρέπει να ζούμε»*[204]. Εξάλλου, εκείνη την εποχή το κύριο ηθικό ερώτημα των Ελλήνων, ήταν το *«πως μπορώ να ζήσω μια καλή ζωή»*[205].

Προκειμένου να συνδεθεί η ηθική του Σωκράτη με τη χριστιανική ανθρωπολογία, θα αναφερθούμε στο έργο *Πλάτωνος Απολογία Σωκράτους*. Το πρώτο στοιχείο, το οποίο μας ενδιαφέρει είναι η πίστη του Σωκράτη στην ύπαρξη του Θεού. Πιστεύει ότι ο Θεός κατοικεί μέσα του και τον προτρέπει στον ενάρετο και αγαθό βίο[206]. Τονίζει ότι ο Θεός αποτελεί ένα παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει την ανθρώπινη λογική. Όσον αφορά στο νου, ο Σωκράτης αναφέρει ένα δεύτερο στοιχείο, το οποίο συνδέεται άμεσα με την χριστιανική ανθρωπολογία: την ύπαρξη της ψυχής. Την συνδέει με το νου και πιστεύει ότι αποτελεί την έδρα των γνωστικών λειτουργιών και της ηθικής δράσης του ανθρώπου[207]. Ένα τρίτο στοιχείο, είναι ο σεβασμός που δείχνει προς τον Θεό, ενώ τέταρτο και τελευταίο στοιχείο είναι η προσταγή του Σωκράτη για τη φροντίδα της ψυχής, δηλαδή τη στροφή προς τον εαυτό με τη γνώση του εγώ[208].

Η ηθική θεμελιώθηκε ως φιλοσοφική επιστήμη από τον Αριστοτέλη, ο οποίος βασίστηκε στο έργο του Σωκράτη και του Πλάτωνα. Παρακολουθώντας ο Αριστοτέλης τις εξελίξεις γύρω από αυτά τα θέματα, από την πλευρά του παρατήρησε ότι η ηθική είναι πρακτική επιστήμη και τόνισε ότι αυτό το οποίο μας ενδιαφέρει δεν είναι να γνωρίσουμε για παράδειγμα την αρετή, αλλά να γίνουμε ενάρετοι. Κατά τον Γιανναρά, η ηθική είναι το είδος της συστηματικής ενασχόλησης με τα προβλήματα που αναφέρονται στο ανθρώπινο ήθος[209]. Μπορούμε να πούμε ότι η ηθική αποτελεί το πρακτικό μέρος της φιλοσοφικής

θεωρήσεως του ανθρώπινου βίου[210].

Καθίσταται φανερό, ότι αντικείμενα της ηθικής είναι το ανθρώπινο ήθος και η ηθική ζωή. Απαραίτητες προϋποθέσεις, είναι το αυτεξούσιο και η λογική. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, το ήθος διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο. Όμως, και ο ίδιος ο άνθρωπος είναι διαφορετικός στις διάφορες στιγμές της ζωής του[211]. Διαφορετική είναι και η στάση που τηρεί ο κάθε άνθρωπος από εποχή σε εποχή και από τόπο σε τόπο[212]. Επομένως, ο ηθικός προβληματισμός, ο οποίος δημιουργείται όταν προκαλείται η ύπαρξη του ανθρώπου και αυτός καλείται να τοποθετηθεί απέναντι στον εαυτό του, στον κόσμο και στον Θεό[213], διαφέρει.

Κατά τον Μαντζαρίδη, η ηθική διακρίνεται σε τρεις τύπους: την παραδοσιακή ηθική, την ηθική της ευθύνης και τη μεταηθική[214]. Ο πρώτος τύπος επικαλείται ηθικούς κανόνες, ήθη και έθιμα[215]. Ο δεύτερος τύπος ηθικής αφορά στην ελευθερία του ανθρώπου και σκοπός της είναι να προετοιμάζει τον άνθρωπο, ώστε να μπορεί κάθε φορά να τοποθετείται υπεύθυνα στη ζωή και στα προβλήματά της[216]. Ο τρίτος τύπος είναι η μεταηθική, η οποία *«εξετάζει την αξιοπιστία των ηθικών κανόνων, των εθίμων, των αρχών και των αντιλήψεων της παραδόσεως που διαμορφώνουν την ηθική ζωή των ανθρώπων»*[217]. Μάλιστα, αναλύει και κρίνει τους όρους και τις προϋποθέσεις της ελεύθερης και υπεύθυνης τοποθέτησεως του ανθρώπου στη ζωή και τα προβλήματά της[218]. Κανένας από τους τρεις τύπους της ηθικής, δεν ανταποκρίνεται στα αιτήματα της ολοκληρωμένης ηθικής[219]. Οι πρώτοι δύο τύποι ηθικής, πρέπει να καλλιεργούνται συμπληρωματικά και ο τρίτος τύπος, η μεταηθική, ως κριτική εξέταση των αρχών της ηθικής ή ως αυτοκριτική με στόχο τη σωστή προσέγγιση και εφαρμογή τους, είναι απαραίτητη για τη κανονική ανάπτυξη της ηθικής και των δύο τύπων[220].

Επιπλέον, ο Μαντζαρίδης, παρατηρεί ότι *«η πολυδιάσπαση της κοινωνίας και η ύπαρξη των πολλών εξειδικευμένων περιοχών με αυτόνομους και συχνά αλληλοσυγκρουόμενους προσανατολισμούς στη σημερινή εποχή, ευνοούν την εμφάνιση αφενός της ηθικής πολυμορφίας και αφετέρου της ηθικής συγχύσεως»*[221]. Οι ανθρώπινες προσωπικές σχέσεις κλυδωνίζονται, παρασύροντας τον άνθρωπο στη διάσπαση και τη σύγχυση της κοινωνικής ζωής. Συνεχίζει, λέγοντας ότι η ηθική τάξη υπάρχει στον κόσμο και εκφράζει το θέλημα του προσωπικού Θεού, ο οποίος είναι δημιουργός και προνοητής του κόσμου[222]. Η ηθική, λοιπόν, οδηγεί με μαθηματική ακρίβεια στη θεολογία.

Θρησκεία και ηθική, αλληλοσυμπληρώνονται. Ο Αριστοτέλης, παρατηρεί ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ευδαιμονήσει, γιατί προσδιορίζεται από τη φθορά και το

θάνατο και λέει ότι η ευδαιμονία υπάρχει μόνο με την προϋπόθεση της αθανασίας[223]. Η φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη, αδυνατεί να προχωρήσει παραπέρα, γιατί μόνο το νου του ανθρώπου θεωρεί αθάνατο. Κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι η αθανασία της ψυχής, δεν είναι αθανασία ολόκληρου του ανθρώπου[224]. Την απάντηση σε αυτό το αδιέξοδο, δίνει ο Χριστιανισμός της Ανατολής, θέμα που θα μελετήσουμε στην επόμενη ενότητα.

[Συνεχίζεται]

[200] Απόστολος Β. Νικολαΐδης, *Προβληματισμοί Χριστιανικού Ήθους*, ό.π., σ. 34

[201] Σωτήριος Δεσπότης, *Φιλοσοφική Ηθική και Χριστιανική Ηθική*, στο Αθανάσιος Αντωνόπουλος κ.α., *Πίστη και Βίωμα της Ορθοδοξίας, Τόμος Γ Διαχρονικές Συνιστώσες της Χριστιανικής Θεολογίας στην Ορθοδοξία*, (Πάτρα: ΕΑΠ, 2008), σ. 157

[202] Bruno Snell, *The discovery of the mind, The Greek Origins of European Thought*, translated by T.G. Rosenmeyer, (Oxford: Basil Blackwell, 1953), page 4

[203] Στο ίδιο, σ. 4

[204]http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/anth_c/math/s_055_081.pdf, ημερομηνία ανάκτησης 19/12/2012

[205] Απόστολος Β. Νικολαΐδης, *Προβληματισμοί Χριστιανικού Ήθους*, ό.π., σ. 14

[206]http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/anth_c/math/s_055_081.pdf, ημερομηνία ανάκτησης 19/12/2012

[207] Στο ίδιο

[208] Στο ίδιο

[209] Χρίστος Γιανναράς, *Η ελευθερία του ήθους*, (Αθήνα: Ίκαρος, 1979²), σ. 21

[210] Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 6^{ος}, (Αθήνα: Αθ. Μαρτίνος, 1965), σ. 8

[211] Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ηθική Ι*, ό.π., σ. 29-30

[212] Στο ίδιο, σ. 30

[213] Στο ίδιο, σ. 27

[214] Στο ίδιο, σ. 61

[215] Στο ίδιο, σ. 61

[216] Στο ίδιο, σ. 62

[217] Στο ίδιο, σ. 62

[218] Στο ίδιο, σ. 62

[219] Στο ίδιο, σ. 63-64

[220] Στο ίδιο, σ. 65

[221] Στο ίδιο, σ. 30

[222] Στο ίδιο, σ. 31-32

[223] Στο ίδιο, σ. 44

[224] Στο ίδιο, σ. 44

<http://bitly.com/1C1Lesq>